

Kommunikasjonshjelpemidler

Det kan være stor forskjell på et hjelpemiddel som er tilpasset brukeren, og et som ikke er det. Derfor må kommunikasjonshjelpemidler stadig videreutvikles, samtidig som man gir opplæring til aktuelle samtalepartnere.

Med brukernes behov og livssituasjon som utgangspunkt, er det ikke alltid så store ekstrainsatsen som skal til, før den kommunikasjonshemmede selv i større grad kan ta styringen i sin egen tilværelse.

Det er lett å føle seg maktesløs overfor dagens effektivitetskrav og rastløshet. Ikke minst med tanke på situasjonen for personer som ikke så lett kan uttrykke personlige tanker og behov «i farta».

Jeg har i snart to tiår arbeidet med utviklingen av et kommunikasjonshjelpemiddel og språkdokumentasjonssystem for personer som av ulike grunner, og på ulike måter, trenger manuelle tegn (tegn-språk, tegn-til-tale, TSS m.m.) som støtte i sin kommunikasjon med omgivelsene.

Velskapt, men annerledes !

Min bakgrunn for å utvikle dataprogrammet DagligSpråk, kan på sett og vis spores tilbake til en opplevelse tidlig i tenårene, da jeg så et TV-intervju med daværende kronprins Harald, samme dag han ble far for første gang.

Han ble spurt om han var skuffet over at den førstefødte var en jente, men svarte tilbake at det var han ikke, og at det viktigste var at barnet var «velskapt».

Jeg husker at jeg umiddelbart reagerte på denne talemåten, selv om jeg aldri hadde hatt noen funksjonshemmede i min nærmeste omgangskrets. «Ja, men hva ville han ha sagt dersom...»

Flere år senere, i 1979, fikk jeg mitt første barn. Men jeg kan ikke si at min glede og takknemlighet ble mindre av at han fra fødselen av var både døv og hadde en kraftig cerebral parese. Nå skal jeg heller ikke på noen måte hevde at det var lettvent eller praktisk med et sterkt funksjonshemmet barn. Men han var etter min overbevisning like fullkommen og velskapt som både meg selv og alle andre jeg kjenner!

Det meste av mine kunnskaper og erfaringer omkring alternativ kommunikasjon har jeg lært av min nå avdøde sønn.

Ikke minst demonstrerte han viktigheten av å fokusere på personlig livskvalitet og kreativ sosial omsorg fremfor manglende «produktivitet» eller praktisk konkurranseevne i et materialistisk samfunn.

Selv om min eldste sønn gjennom hele sitt 16 årige liv satt i rullestol, og var avhengig av praktisk hjelp på alle livsområder (han hadde blant annet ikke tale eller viljestyrt kontroll av hender og føtter), var han definitivt velskapt – om enn på en annen måte enn de fleste andre. Velskapt og unik !

«Uansett hva du velger, så velger du feil»

Da min sønn nærmet seg 7 år, og skulle begynne på skolen, tenkte jeg at IT-baserte hjelpemidler kanskje kunne være til nytte for ham i fremtiden. Jeg tok kontakt med rektor på den kommunale spesialskolen, noen måneder før skolestart. Og jeg spurte ham hva slags datamaskin jeg burde kjøpe, for å kunne «ligge litt i forkant» i forhold til min sønns behov.

Den erfarne spesialpedagogens svar ble til en stor utfordring for meg.

”Uansett hva du velger, så velger du feil !” var hans kommentar til min jakt på en datamaskin der min sønn kunne velge blant bilder av tegnspråk-tegn ved hjelp av «skanning» og en spesialkontakt. En slik løsning fantes ikke den gang. Dette var i 1986, og han hadde selvfølgelig rett !

Jeg startet derfor arbeidet med å lære meg programmering, for å utvikle et databasert kommunikasjonshjelpemiddel med utgangspunkt i tegnspråkkommunikasjon. Og det tok ca to år før den første versjonen av DagligSpråk kunne tas i bruk av min sønn både hjemme og på skolen.

av ASGEIR HØGLI

Asgeir Høgli er utdannet kateket og lektor (cand. theol) og har bl.a. 10 års erfaring som sosiallærer og rådgiver i grunnskolen. Han driver nå eget firma med programutvikling og kompetanseoverføring i forbindelse med alternativ kommunikasjon og bruk av manuelle tegn.

Gnagsår på sjelen

De mange årene som far til en multifunksjonshemmet gutt har lært meg at det kan være stor forskjell på et hjelpemiddel som er riktig tilpasset brukeren, og et som ikke er det.

Hva hjelper det om en rullestol er 99 prosent tilpasset, hvis den som skal sitte i den får gnagsår av den siste, manglende prosenten?

Og selv om de fleste forstår at en rullestol som gir «sittesår» må tilpasses videre (eller byttes ut) har vi kanskje ikke den samme bevisstheten omkring det å stille krav til maksimal egnethet når det gjelder kommunikasjons hjelpemidler...?

Finnes det gode rutiner for utvidelse og tilpassing av ordforråd og symbolbruk etter hvert som brukeren vokser og endrer interesser, eller godtar vi som hjelpere og nær-personer at et kommunikasjons hjelpemiddel gir ”gnagsår på sjelen” fordi ingen har tatt seg tid til nødvendig tilpassing gjennom videreutvikling av hjelpemiddelet og opplæring av aktuelle samtalepartnere?

Med brukerens behov og livssituasjon som utgangspunkt, er det ikke alltid så store ekstra-innsatsen som skal til, før den kommunikasjonshemmede brukeren selv i større grad kan ta styringen i sin egen tilværelse.

Nå skal det ikke underslås at alle kommunikasjons hjelpemidler vil kunne oppleves både begrensede og begrensende. Likevel bør det være et overordnet mål at det legges til rette for variert utfoldelse og sosialt fungerende kommunikasjon, etter brukerens egne ønsker!

Men kanskje er det nettopp her de store, vanskelige og tidkrevende(!) utfordringene dukker opp. For jo mer teknisk avansert et hjelpemiddel er, dess større innsikt kreves gjerne av samtalepartnere og «hjelpere».

Da blir det også i de fleste tilfellene svært få som egentlig er i stand til å samtale med den kommunikasjonshemmede.

Dette blir derfor en av de aller største og viktigste utfordringene for alle som kommer i kontakt med personer som benytter alternativ kommunikasjon: Viser jeg så stor respekt for hans/hennes personlighet at jeg er villig til å involvere

meg sterkt nok, og bruke så mye tid som er nødvendig?

Om å kunne velge sin samtalepartner

Hvor mange personer snakker en ikke-funksjonshemmet 5-åring med? Eller en 12-åring? Eller en voksen?

Og hvor mange personer er i stand til å føre en samtale om interessante emner med en bruker av alternative kommunikasjons hjelpemidler i tilsvarende alder? Vanligvis er det bare noen ganske få!

Et viktig spørsmål er også om brukeren selv får bestemme hvem han/hun vil snakke med?

Det burde jo egentlig være en menneskerett å kunne velge sine fortrolige venner fritt.

Det er for eksempel ikke alltid foreldrene eller læreren som tenåringen aller helst vil prate med!

Den beste måten å nærme seg en slik situasjon på, er sannsynligvis å lære opp flest mulig personer i nærmiljøet til å bli kjent med brukerens kommunikasjonsform.

Dette vil i praksis være avhengig av at de som står brukeren av alternativ kommunikasjon aller nærmest, forsøker å tilpasse kommunikasjons hjelpemiddelet slik at både brukerens egne interesser og mer almenne, dagsaktuelle emner gjøres mest mulig tilgjengelige i ulike situasjoner.

Å dokumentere personlig språk

Etter som årene har gått, er det blitt mer og mer viktig for meg å se kommunikasjons hjelpemidler i sammenheng med den praktiske situasjonen rundt brukeren. Ofte er det mange ulike hjelpere og fagpersoner inne i bildet, i tillegg til familie, naboer og venner. Og det er stadig noen som blir borte, og nye som kommer til.

Funksjonshemmede er like forskjellige som alle andre. Og det vil i mange tilfeller være nødvendig for både lærere og andre å bruke svært lang tid på å bli fortrolige med den personlige uttrykks- og kommunikasjonsformen.

Jeg har derfor den senere tiden lagt mye vekt på å videreutvikle DagligSpråk til også å gi praktisk hjelp til nye samtalepartnere som trenger en hurtig-innføring i brukerens språklige «særegenheter».

I praksis gjøres dette ved blant annet å gi mulighet for å utvide programmets tegn-bibliotek med korte videosekvenser av brukeren, som utfører egne tegn og meningsbærende bevegelser. Videre gis det plass til en mer eller mindre detaljert beskrivelse av hvilket meningsinnhold disse «personlige tegnene» har i ulike situasjoner.

Ofte vil kjennskap til slike «dokumenterte» assosiasjoner, som knyttes til det enkelte språksymbol (tegn), være ennå viktigere for den gjensidige forståelsen enn den snevre ordliste betydningen (glossen) og beskrivelsen av en standardisert utførelse av tegnet.

Og jo mer begrenset «tegnforråd» som er tilgjengelig for den enkelte, dess viktigere blir det at samtalepartene kjenner hverandres tanker og erfaringer knyttet til de enkelte tegn.

Tilpassing av kommunikasjon krever tålmodighet

Arbeidet med å gi språkopplæring og tilpasse kommunikasjons situasjoner kan i mange tilfeller synes kronglete og lang. Burde vi kanskje like godt glemme «urealistiske» mål om personlig valgfrihet og like muligheter?

Det er en enkel sannhet at selv den lengste reisen starter med et enkelt skritt... Og kanskje er det både mer spennende og motiverende, også for de kortsiktige og mer overkommelige mål, dersom vi ser at de første skritt går i «riktig» retning?

Kanskje kan nettopp et målbevisst og strukturert arbeid med etablering av et funksjonelt dagligspråk, og gode rutiner for oppfølging i nærmiljøet, føre til at de «uoppnåelige» og ideelle sosiale målsettingene kommer nærmere – og kanskje en dag blir oppnåelige likevel....?

*Denne artikkelen ble skrevet av **Asgeir Høgli** for flere år siden. Den gjengis her slik den stod i bladet **Spesialpedagogikk**, i nr 3-2003.*

Vi tror at innholdet fortsatt er aktuelt, og håper disse tankene kan utfordre og inspirere til ”kreative løsninger for bedre kommunikasjon” for enda flere!